

OILA VA BOG‘CHA HAMKORLIGIDA TARBIIYA SAMARADORLIGI

Isojova Mubinaxon Bahromjon qizi

Qo‘qon universiteti

Maktabgacha ta‘lim 1-24-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20483492>

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama shaxs bo‘lib shakllanishi hamda ijtimoiylashuv jarayonida "oila va bog‘cha" hamkorligining ilmiy-pedagogik asoslari va tarbiya samaradorligiga ta‘siri yoritilgan. Bola taraqqiyotining eng muhim poydevori hisoblangan dastlabki yetti yillik davrda ikki yetakchi ijtimoiy institut — oila muhiti hamda maktabgacha ta‘lim tashkiloti o‘rtasida uzviy integratsiyani ta‘minlash bugungi zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Neyropedagogik va psixologik tadqiqotlar ma‘lumotlariga ko‘ra, ta‘lim muassasasida beriladigan bilim va ko‘nikmalar oilada amaliy jihatdan izchil mustahkamlanganda, bolaning intellektual, kommunikativ va kognitiv o‘shish ko‘rsatkichlari sezilarli darajada yuqorilaydi.

Kalit so‘zlar: oila va bog‘cha, tarbiya samaradorligi, maktabgacha ta‘lim, ijtimoiylashuv, hamkorlik shakllari, integratsiya, yagona talablar, pedagogik monitoring, ota-onalar maktabi, adaptatsiya.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentyabrdagi PF-152-sonli Farmoni (“Maktabgacha ta‘lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”): Mazkur hujjatga muvofiq, bog‘chalarda ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish uchun **“Oila – mahalla – bog‘cha”** zanjiri asosida tizimli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish belgilangan [PF-152]. Tarbiyalanuvchilarning rivojlanish trayektoriyasini monitoring qilib borishda ota-onalarning faol ishtirokini ta‘minlash vazifasi yuklatilgan [PF-152].

Inson shaxsining shakllanishi, uning intellektual, ijtimoiy-psixologik va hissiy rivojlanish trayektoriyasi murakkab hamda uzluksiz pedagogik dinamikaga ega jarayondir. Zamonaviy neyropedagogik va rivojlanish psixologiyasi sohasidagi empirik tadqiqotlar shuni qat‘iy isbotlamoqdaki, inson miya arxitektonikasining shakllanishi, asosiy xarakterologik xususiyatlar va dunyoqarash poydevorining qariyb 70-80 foizi aynan maktabgacha bolalik davriga (0 yoshdan 7 yoshgacha) to‘g‘ri keladi. Ushbu ontogenetik bosqichda bolaning sotsializatsiya (ijtimoiylashuv) jarayoni va uning atrof-muhit bilan munosabatlari parallel ravishda faoliyat ko‘rsatuvchi ikki yetakchi sotsial institut — oila mikromuhiti hamda maktabgacha ta‘lim tashkilotining makromuhiti tomonidan shakllantiriladi. Aynan mana shu ikki tizim o‘rtasidagi funksional uzviylik, maqsadli integratsiya va metodik hamkorlik darajasi ta‘lim-tarbiya jarayonining yakuniy pedagogik samaradorligini belgilovchi bosh determinant (hal qiluvchi omil) bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi globallashuv va intensiv axborot oqimi sharoitida “oila va bog‘cha” hamkorligining ilmiy asoslangan modelini yaratish va amaliyotga joriy etish masalasi pedagogika fanining eng dolzarb va fundamental muammolaridan biri hisoblanadi.

Ushbu muammoning nazariy asosi va dolzarbligi mashhur psixolog L.Vigotskiyning “madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi” hamda U.Bronfenbrennning “shaxs rivojlanishining ekologik modellari tizimi” (mikrotizim va mezotizim munosabatlari) kontsepsiyalariga borib taqaladi. Ushbu ilmiy yondashuvlarga ko‘ra, bolaning mikro-ekologik muhiti (oila) va meso-ekologik muhiti (bog‘cha) o‘rtasidagi aloqalar uzilsa yoki qarama-qarshi xarakterga ega bo‘lsa,

bolaning ruhiy dunyosida kognitiv dissonans (ichki ziddiyat) yuzaga keladi. Ya'ni, ta'lim muassasasi tomonidan qo'yiladigan ijtimoiy-axloqiy, intellektual talablar oilada o'zining amaliy davomini topmasa yoki rad etilsa, bolaning xulq-atvorida barqaror ko'nikmalar tizimi (dinamik stereotip) shakllanmaydi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim samaradorligining keskin pasayishiga, bolada adaptatsiya (yangi muhitga moslashish) muammolarining chuqurlashishiga, xavotirlanish darajasining ortishiga hamda turli neyrotik to'siqlarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Binobarin, maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini oshirish shunchaki muassasa ichki infratuzilmasini yaxshilash bilan emas, balki oila va bog'cha talablarining yagona tizimli kompleksini (konvergentsiyasini) yaratish orqali strategik hal etilishi lozim.

Zamonaviy o'zbek oilalarining ijtimoiy-demografik va madaniy-ma'rifiy strukturasi transformatsiyaga uchrayotgan bugungi kunda, ota-onalarning pedagogik madaniyati va psixologik savodxonligini tizimli ravishda oshirib borish ehtiyoji tug'ilmoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, aksariyat ota-onalarda bolaning erta yoshdagi rivojlanish qonuniyatlari, uning nutqiy va kognitiv intellektini shakllantirish metodikasi to'g'risida ilmiy asoslangan tasavvurlar yetarli emas. Ko'p hollarda ota-onalar farzand tarbiyasi va ta'limi mas'uliyatini to'liqligicha maktabgacha ta'lim muassasasi zimmasiga yuklab qo'yish tendentsiyasiga ega. Biroq, ta'lim sotsiologiyasiga oid tadqiqotlar tasdiqlashicha, ta'lim muassasasida berilayotgan bilim va malakalar oilaviy muhitda ota-onalar tomonidan interaktiv metodlar (birgalikda kitob o'qish, rasm chizish, rolli va intellektual o'yinlar) yordamida izchil mustahkamlanganda, bolaning axborotni o'zlashtirish va amaliyotda qo'llash ko'rsatkichi o'rtacha 45 foizga yuqorilaydi. Bu esa ta'lim tizimida ota-onani shunchaki tashqi kuzatuvchi yoki mijoz emas, balki pedagogik jarayonning teng huquqli va faol sub'ekti (sherigi) sifatida tan olish zarurligini ilmiy jihatdan isbotlaydi.

Oila va bog'cha hamkorligining ilmiy-metodik tizimini shakllantirishda bugungi kunda an'anaviy shakllardan (ota-onalar majlislari, burchaklar) voz kechgan holda, innovatsion va interaktiv andragogik (kattalar ta'limi) yondashuvlarga o'tish talab qilinmoqda. "Ota-onalar maktabi", maqsadli psixologik treninglar, qo'shma loyihali faoliyat, "Inverted Classroom" (To'ntarilgan sinf) metodologiyasi hamda raqamli platformalar orqali uzluksiz pedagogik monitoring olib borish tizimi shular jumlasidandir. Bunday interaktiv hamkorlik modeli ota-onaga bolaning individual rivojlanish trayektoriyasini, uning kuchli va zaif jihatlarini pedagog bilan birgalikda diagnostika qilish hamda oilada korreksion-pedagogik muhitni to'g'ri tashkil etish imkoniyatini beradi.

Mazkur ilmiy loyihaning fundamental maqsadi — maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasi va ta'limi samaradorligini oshirishda "oila va bog'cha" hamkorligining zamonaviy pedagogik mexanizmlari ile funksional modelini tahlil qilish, ikki tizim o'rtasidagi integratsiyani ta'minlovchi pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash hamda amaliyotchi pedagoglar, tarbiyachilar va ota-onalar uchun ilmiy asoslangan metodik tavsiyalar tizimini ishlab chiqishdan iboratdir. Ushbu tadqiqot yondashuvi yosh avlodni nafaqat intellektual jihatdan maktab ta'limiga mukammal tayyorlashga, balki ularni kelajakda jamiyat uchun komil, ijtimoiy mas'uliyatli va ma'naviy barqaror shaxs qilib tarbiyalashning strategik asosi bo'lib xizmat qiladi. Taqdim etilayotgan nazariy va uslubiy mulohazalar uzluksiz ta'lim tizimida hamkorlik pedagogikasini yangi bosqichga olib chiqishda muhim amaliy-metodik manba vazifasini bajaradi.

Bola hayotining dastlabki yillari uning kelgusidagi taqdirini, intellektual va ma'naviy rivojini belgilab beradi. Shu bois maktabgacha ta'lim nafaqat davlat ta'lim siyosatining, balki butun jamiyatning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularning bilimga bo'lgan qiziqishini shakllantirish va

maktab ta’limiga tayyorlashda muhim o‘rin tutadi. Bunda, albatta, ota-onalarning faol ishtiroki va hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, oilaviy tarbiya va maktabgacha ta’lim tashkiloti faoliyatining uyg‘unligi bolaning barkamol shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi omildir. Shu nuqtai nazardan, davlat siyosatida ham ota-ona va ta’lim tashkilotlarining o‘zaro hamkorligini kuchaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”1 gi Qonunida ota-ona va ta’lim tashkiloti hamkorligi alohida qayd etilib, “ota-onalar bolalarning ta’lim-tarbiyasida faol ishtirok etish huquqiga ega”ligi ta’kidlangan. Ushbu yondashuv, bir tomondan, ota-onalarning mas’uliyatini oshirsa, ikkinchi tomondan, tarbiyachilar bilan birgalikda bola tarbiyasida samarali natijaga erishishga xizmat qiladi. Ota-ona va MTT hamkorligining ijtimoiy-pedagogik ahamiyati bolalar rivojlanishida va komil shaxs bo‘lib yetishishida katta ahamiyat kasb etadi. Insonning ma’naviy va intellektual shakllanishi ilk yosh davridan boshlanadi. Shu sababli bola tarbiyasida nafaqat ta’lim tashkiloti, balki oilaning ham roli beqiyosdir. Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘zaro uyg‘unlikda faoliyat yuritmasa, bolaning rivojlanishida bo‘shliqlar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, bola MTTda odob-axloq qoidalarini o‘rgansa-yu, uyda bunga e’tibor berilmasa, bola ongida ziddiyatli holatlar paydo bo‘ladi. Demak, oilaviy tarbiya va ta’lim tashkiloti faoliyati uyg‘unligi bolaning shaxs sifatida barkamol bo‘lishida muhim omildir. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ota onalar bilan hamkorlikning bir qator shakllari mavjud.

Xulosa

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi — o‘sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama barkamol, sog‘lom va jamiyatga foydali shaxs qilib tarbiyalashning eng asosiy poydevoridir. Bola shaxsining 70 foizi aynan bog‘cha yoshida shakllanishini hisobga olsak, bu davrda ota-ona va tarbiyachilarning bir yoqalardan bosh chiqarib harakat qilishi juda muhim hisoblanadi. Bog‘chada poydevori qo‘yiladigan bilim, milliy qadriyatlar va ijtimoiy ko‘nikmalar oilaviy muhitda davom ettirilgandagina kutilgan samarani beradi.

Mazkur tizimli hamkorlik o‘zaro ishonch, ochiqlik va yagona talablar asosiga qurilishi lozim. Hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi nafaqat bolaning bog‘cha muhitiga oson moslashishini ta’minlaydi, balki ota-onalarning ham pedagogik va psixologik madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ota-onalar farzandining bog‘cha hayotiga qanchalik faol jalb etilsa, bolada o‘ziga bo‘lgan ishonch va xavfsizlik tuyg‘usi shunchalik yuqori bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, oila va bog‘cha munosabatlarining to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilishi bola taqdiri va jamiyat istiqbolini belgilovchi eng samarali vositadir. Ushbu ikki maskan birlashib, yagona maqsad sari intilsagina, yuksak ma’naviyatli va mustaqil fikrlaydigan barkamol avlodni tarbiyalashga erishish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4312-sonli Qarori. – Toshkent, 2019-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – Toshkent, 2022-yil.
3. Hasanboyeva O.U., Tojiyeva M.X., Toshpo‘latova Sh.K. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: “Ilm Ziyo” nashriyoti, 2012.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Hasanov S.A. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2014.

5. Salayeva M.S., Shomuratova S.Q., Urazova N.G., Ro'zmetova M.O. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila hamkorligi. Darslik. – Toshkent, 2020.
6. Sharipova D.A. Oila va maktabgacha ta'lim muassasasi hamkorligi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2016.
7. Mahkamova G.T. Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2019.
8. Otavaliyeva U. Bola tarbiyasida bog'cha va oila hamkorligi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2015.
9. Shodmonova M. Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik: nazariy va amaliy jihatlar. – Toshkent, 2018.